

УДК [378.015.311:004] (043.3)

ТИПОВІ ПОМИЛКИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ І ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ВИХОВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ СІМ'Ї

О. О. Шайкіна

У статті ми узагальнили результати багаторічної роботи психолого-педагогічного Центру сімейного консультування про проблему дитячо-батьківських стосунків. Виділені типові проблеми, що зумовили негативну виховну дію батьків на дитину в сім'ї. Представлені рекомендації з подолання цієї негативної дії.

Ключові слова: сім'я, дитячо-батьківські стосунки, сімейне виховання, виховні можливості сім'ї.

У сучасному суспільстві ми спостерігаємо стійку тенденцію до втрати сімейних цінностей, сімейних традицій, значущості сім'ї зокрема і руйнуванню інституту сім'ї взагалі. Проте інститут сім'ї, як і раніше, є пріоритетним у виховному процесі. Проблема вибудовування стосунків між дітьми і батьками залишається актуальною проблемою соціальної педагогіки.

Питанням підвищення виховних можливостей сім'ї і аналізу дитячо-батьківських стосунків присвячені роботи таких учених, як Ю. Л. Азаров, Т. А. Куликова, Л. В. Мардахаєв, В. А. Нікітіна та ін.

Підвищення виховних можливостей сім'ї включає рішення ряду проблем. Необхідно виявити типові проблеми і помилки батьків у вихованні дітей і визначити ті напрями діяльності, які могли б сприяти підвищенню їх виховних можливостей.

Л. В. Мардахаєв виділяє *типові помилки сімейного виховання* — дії (бездіяльності), які здійснюють батьки в інтересах виховання дитини. При цьому самі батьки негативної ролі «виховної діяльності» не усвідомлюють або роблять вигляд, що не усвідомлюють. До таких помилок належать:

- недооцінка ролі особистого прикладу батьків;
- відсутність єдності вимог у виховній діяльності батьків;

- усунення дітей від посиленої домашньої праці;
- невміння користуватися методами виховання, особливо заохоченням і покаранням;
- застосування фізичного покарання;
- відсутність такту у стосунках з дитиною;
- сварки батьків у присутності дітей;
- неправильна поведінка окремих батьків в побуті (пияцтво, скандали);
- переоцінка батьками своїх виховних можливостей;
- невинуватна ідеалізація своїх дітей («моя дитина найрозумніша, талановита, незвичайна»)[3, с. 159].

Мета статті – викласти результати дослідження типових помилок сімейного виховання і визначити шляхи підвищення виховних можливостей сім'ї.

Представлене дослідження є результатом узагальнення досвіду роботи психолого-педагогічного Центру сімейного консультування, який працює при Науково-дослідному інституті духовного розвитку особистості Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ).

В ході лонгітюдного дослідження, проведеного з 2008 по 2013 р., нами були виділені типові помилки у вибудовуванні дитячо-батьківських стосунків взагалі і сімейного виховання зокрема.

Одна із найпоширеніших помилок сімейного виховання – це невміння батьків враховувати особливості різних вікових етапів життя дитини і, як наслідок, невміння створювати і використовувати можливості виховних ситуацій. Це веде до появи необґрунтованих для дитини вимог, які викликані завищеними очікуваннями батьків. У такій ситуації дитина через відсутність соціального досвіду не розуміє, що від нього хочуть батьки і наполегливо чинить опір виховній дії. Подібна ситуація виникає і тоді, коли у дитини кардинально міняється соціальне оточення (розлучення батьків, поява вітчима або мачухи, зниження соціального статусу сім'ї, переїзд в іншу країну і так далі). З вищеописаною проблемою стикнулося 92,3% консультованих нами сімей.

У 37% сімей відмічена проблема «втоми» від виховання власних дітей. Ця категорія батьків на якомусь етапі відсторонилася від виховного процесу (переклали виховні функції на дитячі сади, бабусь, нянь або просто емоційно відсторонилися від дітей) і повернулися до нього тільки

через декілька років, коли час був вже упущений і емоційний контакт з дитиною втрачений.

Досить поширеною теорією виховання серед проблемних батьків (63% батьків) є теорія про те, що дітей потрібно виховувати, оскільки виховували їх батьків. При цьому індивідуально-психологічні особливості дитини, облік його соціального оточення до уваги не беруться.

У 25% випадках ми спостерігали ситуацію протиставлення батьківських стосунків до дітей. Подібна ситуація виникає, коли вихованням дитини займається в основному один батько, а другий - або відсутній (працює за кордоном), або займається кар'єрою (папа-начальник). Включаючись на певному етапі у виховання дитини, відсутній батько пред'являє підвищені вимоги до дитини і претензії до виховуючого чоловіка. Ця ситуація часто супроводжується появою ревнощів (батьки ревнують дитину один до одного), що негативно позначається на психологічному стані дитини.

Ситуація, коли батьки наполегливо не хочуть визнавати дорослішання своїх дітей, зустрічається рідше (13% консультованих сімей), але актуальність проблеми від цього не стає менш значимою. Батьки надмірно опікають своїх дітей, знижують рівень вимог, що призводить до гальмування в розвитку й інфантилізму. Слабо розвинена така якість особи, як самостійність. Внаслідок такого виховання діти зазнають проблеми із соціалізацією та інтеграцією в громадське життя.

У 8% випадків ми стикнулися із ситуацією проектування батьками власних небажаних якостей на дитину, внаслідок чого батько (чи батьки) випробовують емоційне відторгнення дитини і частенько проявляють жорстокість по відношенню до нього. Батьки бачать в дитині свої власні негативні якості, але не хочуть визнавати їх в собі. В даному випадку включається механізм психологічного захисту з боку батьків (проекція) : ведучи боротьбу з негативними якостями дитини, батько починає вірити, що у нього самого їх немає, хоча на рівні підсвідомості він відчуває їх, але відмовляється визнавати в собі.

У 7% випадків ми спостерігаємо ситуацію, коли відбувався перерозподіл влади в сім'ї між батьками і дитиною : вони мінялися ролями. Як правило, це відбувається, коли дитина вступає в підлітковий вік, а батьки (батько) або занадто зайняті своїми позасемейними проблемами (мати-одиначка намагається влаштувати своє особисте життя), або випробовують виховну невпевненість. У таких сім'ях батьки

знаходяться в стані нерішучості, а дитина – активна і упевнена в собі людина.

Ситуація, коли відбувається емоційне відторгнення дитини одним з батьків у зв'язку з установкою по відношенню до статі дитини, була зафіксована нами в 1,5% випадків (чекали хлопчика, а народилася дівчинка). При цьому відношення до дитини з боку батька обумовлюється не його особливими особливостями, а тими рисами, які приписують його статі, тобто «взагалі чоловікам» і «взагалі жінкам».

Досить часто, в 9% випадків, ми стикаємося з жорстоким поведінням і повним відторгненням дитини. Причинами такого ставлення були нерозвинені батьківські почуття, відторгнення самого батька в дитинстві, гіпертрофована потреба самого батька в професійному самоствердженні, для матерів-одинаків і батьків-одинаків – бажання влаштувати своє особисте життя. Наслідком такого ставлення до дитини є затримка її розвитку, пригнічений настрій, роздратовано-вороже ставлення.

Сім'ї, які мають більше однієї дитини, часто стикаються з проблемою неоднакового ставлення до дітей, виділення улюбленчиків. Ця ситуація характеризується неадекватним проявом батьківських почуттів. Таке ставлення провокує ситуацію конфлікту між дітьми. Так, старша дитина може карати молодшого-любимчика за надмірну любов до нього батьків. Якщо ж в сім'ї улюбленцем є старша дитина, то молодша, як правило, починає хитрувати, інтригувати, щоб добитися визнання. У нього розвивається така якість, як брехливість.

Для подолання проблем у вибудовуванні дитячо-батьківських стосунків ми можемо запропонувати комплекс профілактико-освітніх рекомендацій з підвищення виховних можливостей сім'ї.

Комплекс заходів з підвищення рівня виховної культури сім'ї включає підготовку молодих людей до сімейного життя. Така підготовка включає комплекс заходів :

- формування педагогічних знань у майбутніх батьків: розуміння важливості авторитету батька; загальні уявлення про виховання дитини (підлітка); психологія статевих відмінностей для розвитку статевої ідентичності дітей, відмінності чоловіків і жінок для нормалізації подружніх стосунків; причини ранніх відхилень (якщо вони є у дитини); особливості особи дитини і їх прояву; межі дозволеної поведінки дітей різного віку та ін.;

- оволодіння батьками засобами і методиками виховної роботи з дитиною на різних етапах його віку (виховання працею в сім'ї, педагогіка дитячих доручень, виховання грою);
- формування у батьків досвіду створення педагогічно доцільних стосунків з дитиною.

Високу якість виховного процесу в сім'ї забезпечують такі напрями роботи :

- підтримка морального клімату в сім'ї;
- психологічна і моральна підготовка до народження дитини;
- забезпечення взаємодії сім'ї, дитячого саду, школи;
- забезпечення єдності і узгодженості виховних зусиль батьків;
- формування критичного підходу батьків до своєї педагогічної діяльності, розумного пошуку шляхів вдосконалення виховання дітей та ін.

Батькам необхідно зрозуміти важливість виховання і визначити цілі і завдання виховної діяльності, своє місце в ній. Виховання дітей — найважливіша з усіх інших завдань. Його не можна перенести на інший час. Найважливіший критерій оцінки вихованості дитини — єдність свідомості і поведінки, тобто «вчинок наодинці».

Литература

1. Азаров Ю. Л. Семейная педагогика. / Ю. Л. Азаров - М.: 1993. – 376 с.
2. Куликова Т. А. Семейная педагогика и домашнее воспитание / Т. А. Куликова. - М.: 1999. – 411 с.
3. Мардахаев Л. В. Социальная педагогики: Учебник. / Л. В. Мардахаев. – М.: ГАРДАРИКИ. -2005. – 269 с.
4. Меньшутин В.П. Помощь молодой семье (Заметки психолога) / В. П. Меньшутин. - М.: 1987. – 217 с.
5. Социальная педагогика / Под ред. В.А. Никитина. - М.: 2000. – 319 с.

ТИПИЧНЫЕ ОШИБКИ СЕМЕЙНОГО ВОСПИТАНИЯ И ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ВОСПИТАТЕЛЬНЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ СЕМЬИ

Е. А. Шайкина

В статье мы обобщили результаты многолетней работы психолого-педагогического Центра семейного консультирования о проблеме детско-родительских отношений. Выделены типичные проблемы, обусловившие негативное воспитательное воздействие родителей на ребенка в семье. Представлены рекомендации по преодолению этого негативного воздействия.

Ключевые слова: семья, детско-родительские отношения, семейное воспитание, воспитательные возможности семьи.

TYPICAL ERRORS OF FAMILY EDUCATION AND WAYS OF INCREASE OF EDUCATIONAL POSSIBILITIES OF THE FAMILY

E.A.Shaykina

The author of the article generalises the results of long-term work of the psychological and pedagogical Centre of family consultation on the problem of parents-children relationship. Typical problems that have caused negative educational influence of parents on their child in the family are singled out. Recommendations about overcoming of this negative influence are presented.

Keywords: *family, parents-children relationship, family education, family educational possibilities.*

Шайкіна О.О. – кандидат педагогічних наук, в.о.доцента кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна) sokrates@poisk.lg.ua

Shaykina O.O. – Candidate of Pedagogical Sciences, Alternate Associate Professor of the Chair of Pedagogics of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Luhans'k, Ukraine) sokrates@poisk.lg.ua

Рецензент – кандидат психологічних наук, доцент О. І. Барішева

Reviewer – Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor O. I. Barysheva